

DE
OUDSTE
SPOREN
VAN
HET
HEILIG
BLOED
IN
BRUGGE

Tentoonstelling
Stadsarchief Brugge
Burg 11 A
25 april - 1 juni 2010

DE
OUDSTE
SPOREN
VAN
HET
HEILIG
BLOED
IN
BRUGGE

Authentieke documenten in het Stadsarchief, 1255-1310

AL EEUWENLANG is de relikwie van het Heilig Bloed in Brugge het belangrijkste religieuze kleinood van de stad. Ook de jaarlijkse Heilig Bloedprocessie, waarin de relikwie door de Brugse straten wordt gedragen, is al eeuwenlang één van de belangrijkste jaarlijkse evenementen. Het Heilig Bloed en de Heilig Bloedprocessie lokken jaarlijks duizenden bezoekers naar Brugge. Vorig jaar heeft de UNESCO de Heilig Bloedprocessie bestempeld als immaterieel werelderfgoed. De Bruggelingen zelf koesteren deze eerbiedwaardige traditie.

Zowel doorsnee inwoners als prominenten van de stad stellen er prijs op aan de processie deel te nemen of aanwezig te zijn op het parcours.

In de Heilig Bloedprocessie en de aanwezigheid van de relikwie in Brugge vloeien religie, geschiedenis, overlevering en legende samen in één stedelijke traditie.

HET STADSARCHIEF VESTIGT NAAR AANLEIDING VAN ERFGOEDDAG 2010 [25 APRIL] DE AANDACHT OP ZIJN AUTHENTIEKE DOCUMENTEN OVER DE AANWEZIGHEID VAN HET HEILIG BLOED IN BRUGGE.

DE BELANGRIJKE BUL VAN 1 JUNI 1310 IS DIT JAAR ZEVENHONDERD JAAR GELEDEN UITGEVAARDIGD.

Diederik van de Elzas brengt het Heilig Bloed uit Jeruzalem naar Brugge rond 1150: geen geschiedenis, maar legende

TOT VER IN DE TWINTIGSTE EEUW geloofden de Bruggelingen en de meeste historici de algemeen verspreide traditie als zou het Heilig Bloed op initiatief van graaf Diederik van de Elzas rond 1150 na de tweede kruistocht vanuit Jeruzalem naar Brugge zijn gebracht. Deze traditie werd het eerst op schrift gesteld door Johannes Iperius (Jan van Ieper) in de kroniek van de Sint-Bertinusabdij van Sint-Omaars (nu Saint-Omer, Frankrijk). Iperius was van 1363 tot 1383 abt van deze abdij.

In 1964 heeft Dom Nicolaas Huyghebaert, een benedictijn van de Sint-Andriesabdij van Zevenkerken en docent middeleeuwse geschiedenis aan de (Franstalige) Katholieke Universiteit van Leuven, dit verhaal herleid tot een legende. De relikwie kwam pas in de eerste helft van de dertiende eeuw aan in Brugge, en werd naar alle waarschijnlijkheid voordien in Constantinopel (nu Istanbul) bewaard.

DAARDOOR ZIJN DE DOCUMENTEN UIT HET STADS-ARCHIEF MET GETUIGENISSEN VAN 1255 TOT 1310 NU DE OUDSTE AUTHENTIEKE BRONNEN OVER HET HEILIG BLOED IN BRUGGE.

Een proces uit 1270

DE EERSTE VERMELDING van het Heilig Bloed in Brugge is eigenlijk een optekening van een mondeling getuigenis, afgelegd midden mei 1270 voor de kerkelijke rechtbank van de aartsbisschop van Reims. Het Brugse stadsbestuur was bij deze rechtbank een proces begonnen omdat het de bevoegdheid van de bisschop van Doornik betwistte. Brugge behoorde toen tot het bisdom Doornik, en de bisschop organiseerde tweemaal in de zeven jaar in Brugge 'synodale rechtszittingen', waarop vonnissen werden uitgesproken op basis van anonieme en geheime aanklachten, zonder mogelijkheid tot verdediging. Dertig getuigen uit Brugge, aangebracht door het stadsbestuur, werden ondervraagd van 13 mei tot 6 juli 1270, hun getuigenis werd ter plaatse opgetekend. De moeilijk leesbare tekst is bewaard op een niet zo best bewaarde perkamenten rol en werd pas in 1963 correct gedateerd door de Brugse priester en historicus Antoon Viaene. In 1988 werd de tekst voor het eerst correct en volledig gepubliceerd.

Het getuigenis van Walter van den Groenendike in 1270: Zweren op het Heilig Bloed, ca 1255 en 1265

DE TWEEDE GETUIGE, Walter van den Groenendike, verklaarde dat hijzelf ‘ongeveer veertien jaar geleden’, dus ca 1255, aanwezig was toen slager Lambert Brouts, beschuldigd van woekerpraktijken, zijn onschuld wou aantonen door samen met tien medestanders een eed te zweren in de Sint-Baseliskerk op het Bloed van Onze Heer Jezus Christus, wat hem werd geweigerd. Een gelijkaardig voorval, waarbij Walter van den Groenendike ook aanwezig was, deed zich ‘zowat vier jaar geleden’ voor, dus ca 1265: toen Jacob Bart beschuldigd werd van ontucht met de dochter van Simon van Alveringem. Ook deze wou zijn onschuld bewijzen door een eed op het Heilig Bloed samen met tien medestanders, wat opnieuw werd geweigerd.

Walter van den Groenendikes getuigenis is uniek, maar lijkt betrouwbaar.

HET HEILIG BLOED WAS DUS AANWEZIG IN BRUGGE ROND HET MIDDEN VAN DE DERTIENDE EEUW, IN ZIJN HUIDIGE BEWAARPLAATS, DE SINT-BASELISKERK. OOK MAG WORDEN VERONDERSTELD DAT DE RELIKWIE TOEN AL STADSBEZIT WAS, EN [SPORADISCH?] WERD GEBRUIKT VOOR EEDAFLEGGINGEN IN PROCESSEN.

Het Heilig Bloed: één van de belangrijkste kostbaarheden van de stad, 1297

VANAF JUNI 1297 veroverde de Franse koning Filips IV het graafschap Vlaanderen. Het Fransgezinde stadsbestuur van Brugge trok de koning tegemoet, en bood hem op 18 september 1297 in Ingelmunster [nu prov. West-Vlaanderen] de onderwerping van de stad aan.

Bij die gelegenheid verzekerde de koning aan de Bruggelingen dat hij de relikwie van het Heilig Bloed nooit uit de stad zou weghalen. De oorkonde waarin hij deze belofte plechtig liet vastleggen is gedateerd te Ingelmunster in september 1297 en bezegeld met het groot zegel van de koning in groene was. De tekst vermeldt dat de relikwie sinds onheuglijke tijden [‘ab antiquo’] in de Sint-Baseliskapel wordt bewaard en steeds door heel veel mensen wordt vereerd.

DE OORKONDE VAN FILIPS IV IS HET OUDSTE OFFICIËLE STUK IN VERBAND MET DE RELIKWIE DAT BEWAARD IS GEBLEVEN. OP HET EINDE VAN DE DERTIENDE EEUW WAS DE RELIKWIE DUIDELIJK ÉÉN VAN DE BELANGRIJKSTE KOSTBAARHEDEN IN STEDELIJK BEZIT. OP BASIS VAN DEZE TEKST MAG OOK WORDEN VERONDERSTELD DAT HET HEILIG BLOED ZEKER AL MEER DAN EEN HALVE EEUW IN BRUGGE WAS.

Een Heilig Bloedprocessie in de dertiende eeuw? De keure van de Brugse pijnders uit 1291

TOT VOOR KORT WERD AANGENOMEN, ook nog door Nicolas Huyghebaert, dat de de oudste vermelding van de Heilig Bloedprocessie te vinden is in de keure van de pijndersgilde van de Sint-Jansbrug uit 1291. Dit gilde groepeerde de arbeiders, m.a.w. de scheepslossers, van de Sint-Jansbrug. De tekst van hun keure is alleen bewaard in een vijftiende-eeuws afschrift op een perkamenten rol. Volgens deze keuren moesten de leden van het gilde 'op de dach van den helegghen bloede' bijeenkomen aan het huis van de deken van het gilde en vandaar vertrekken naar de ommegang, op straf van boete. De gildeleden moesten ook hun teken met 'Ave Maria' bij zich hebben, de processie helemaal meemaken en zich na afloop weer melden bij het huis van de deken.

DAARUIT WERD AFGELEID DAT DE PROCESSIE, VOOR HET EERST VERMELD IN 1291, TOEN ZEKER OOK AL VERSCHIEDENE JAREN BESTOND.

De keure van de Brugse pijnders uit 1291, aangevuld tot ver in de veertiende eeuw

DE KEURE VAN 1291 is alleen bewaard in een vijftiende-eeuws afschrift. Aanvullingen zijn niet als zodanig herkenbaar, maar toch is er één aanknopingspunt. Negen paragrafen vóór de paragraaf over het Heilig Bloed, worden de gildeleden verplicht de mis bij te wonen o.a. op de zes Mariafeesten. Rond 1300 stonden er slechts drie feesten ter ere van Onze-Lieve-Vrouw op de kalender. In de loop van de veertiende eeuw kwamen er nog drie bij. De bepaling over de zes Mariafeesten dateert pas uit de tweede helft van de veertiende eeuw.

De paragrafen na de bepaling over de zes Mariafeesten zullen allicht ook dateren van de tweede helft van de veertiende eeuw.

DE TEKST OVER DE HEILIG BLOEDPROCESSIE DATEERT DUS NIET UIT 1291, MAAR IS EEN KLEINE EEUW JONGER.

De oorsprong van de Heilig Bloedprocessie: 3 mei 1304

VANOUDS GING IN BRUGGE de Heilig Bloedprocessie uit op 3 mei, het feest van de Heilige Kruisvinding, één van de voornaamste lokale kerkelijke feestdagen. Wanneer gebeurde dit voor het eerst?

Op het feest van de H. Kruisvinding, 3 mei, van het jaar 1304, heerste in Brugge een opgewonden sfeer: net op die dag kwamen de Brugse troepen terug van een succesvol verlopen veldtocht in dienst van de graaf in Holland en Zeeland. De veldtocht had 47 dagen geduurd, aldus de stadsrekening van dat jaar.

BLIJKBAAR WAREN DE BRUGGELINGEN ZO OPGETOGEN OVER DE BEHOUDEN THUISKOMST VAN DE TROEPEN DAT ZE DIE DAG HUN KOSTBAARSTE RELIKWIE UIT DE SINT-BASELISKERK HAALDEN, EN VOOR HET EERST HET HEILIG BLOED MEEDROEGEN IN DE HEILIG KRUISPROCESSIE ROND DE STAD. DE STADSREKENING VAN DAT JAAR VERMELDT VOOR HET EERST DAT MEN TOEN 'ONS HEEREN BLOET OMME DROECH'.

De Heilig Kruisprocessie wordt een Heilig Bloedprocessie vanaf 1304

DE VOLGENDE JAREN nodigde het Stadsbestuur kerkelijke prominenten uit voor de Heilig Kruisprocessie met het Heilig Bloed. In 1305 maakt de stadsrekening gewag van uitnodigingen voor de abten van de Duinenabdij, de abdij van Oudenburg, de Sint-Andries-abdij en de abdij Ter Doest. Opmerkelijk is dat ook de abdis van Spermalie werd uitgenodigd.

In 1306 is de stadsrekening duidelijk: de klokkenluiders van het Belfort wordt betaald voor zijn werk 'doe men Ons Heren Bloet omme drouch in der Heligher Crucen daghe', 3 mei. Een andere post herhaalt wat in 1304 voor het eerst werd geregistreerd: een vergoeding voor werken aan de stadsvestingen 'doe men ons Heren bloet omme drouch'.

Deze gegevens worden bevestigd door de belangrijke pauselijke bul van 1 juni 1310. Daarin is sprake van een processie rond de stad met het Heilig Bloed op het feest van de Heilige Kruisvinding, die sinds zowat zeven jaar wordt georganiseerd.

IN 1310 WAS DE HEILIG BLOEDPROCESSIE INDERDAAD VOOR HET ZEVENDE JAAR UITGEGAAN.

De definitieve erkenning De bul van paus Clemens V, 1 juni 1310

OP 1 JUNI 1310 vaardigde paus Clemens V vanuit Avignon op verzoek van het Brugse stadsbestuur een plechtige bul uit die de verering van het Heilig Bloed tot op de huidige dag zou consolideren. Deze bul is hier bewaard in origineel en in verschillende kopieën.

Paus Clemens V erkent officieel de verering van het Heilig Bloed en de processie. Aan de devotie tot het Heilig Bloed worden aflaten verbonden. Heel in het bijzonder krijgen de bezoekers van de Sint-Baseliskerk die hebben gebiecht op het feest van de Heilige Kruisvinding en de twee weken die erop volgen nog speciale aflaten. Deze bul ligt dus aan de basis van de ‘veertiendaagse van het Heilig Bloed’, die sinds enkele jaren herleid is tot de Gebedsweek van het Heilig Bloed.

DEZE PAUSELIJKE ERKENNING BETEKENT DE DEFINITIEVE KERKELIJKE GOEDKEURING VAN DE VERERING VAN DE STEDELIJKE RELIKWIE VAN HET HEILIG BLOED IN EEN EIGEN KERK, EEN JAARLIJKSE PROCESSIE, EN EEN DEVOTIONELE ‘VEERTIENDAAGSE’. DIT ZORGDE VOOR EEN GROTE VOLKSTOELOOP, NET OP HET MOMENT VAN DE JAARMARKT, DE ‘MEIFOOR’. HET STADSBESTUUR ZAL ALLICHT TROTS ZIJN GEWEEST OP ZIJN SUCCESVOLLE TUSSENKOMST BIJ DE PAUSELIJKE ADMINISTRATIE.

